

КРАЄЗНАВЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано праці вчених, у яких висвітлені теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх учителів. На основі аналізу наукової літератури розглянуто мотиваційний аспект готовності студентів до краєзнавчої роботи та намічено шляхи його формування.

Сьогодні у зв'язку із приєднанням України до Болонської конвенції особливо гостро постає питання модернізації вищої освіти, вирішення якого має задовольнити соціальну потребу в якійсній освіті. На сучасному етапі національного духовного відродження України суспільству потрібен новий тип педагога-професіонала, який має якісну фахову та психолого-педагогічну підготовку, здатний формувати творчу особистість. Однак в умовах розвитку національної школи важливо виховати не просто творчу особистість, а "громадянина-патріота України, який усвідомлює свою належність до європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлений до життя й праці в ХХІ столітті" [1: 4]. Тому природно, що саме зараз зростає роль краєзнавства у формуванні почуття патріотизму, поваги та любові до рідної Батьківщини. У зв'язку із цим актуального значення набуває проблема формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями.

У своїй роботі ми розглядаємо готовність до краєзнавчої роботи як складний синтез тісно взаємопов'язаних та взаємообумовлених структурних компонентів: ціле-мотиваційного, змістовно-операційного, емоційно-вольового та оцінного [2]. Ми погоджуємося з думкою авторів (Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьонін, О.І. Щербаков), що провідним компонентом готовності є ціле-мотиваційний компонент, який обумовлює формування всіх інших. Саме від рівня сформованості цього компонента залежить результативність учительської праці. Дослідження останніх років і аналіз вузівської та шкільної практики показують, що випускники вузу, як правило, є невідповідними до краєзнавчої роботи з учнями. На наш погляд, причина такої ситуації саме в тому, що під час навчання студентів у вищому навчальному закладі ще недостатньо приділяється уваги мотиваційному забезпеченню педагогічного процесу й, відповідно, формуванню професійної спрямованості майбутніх учителів до окресленого нами виду роботи.

Метою нашої статті є аналіз праць учених, із проблеми формування професійної спрямованості студентів та розкриття сутності мотиваційного аспекту досліджуваної готовності.

Основи формування професійної спрямованості та мотивації були предметом багатьох наукових досліджень таких науковців, як: Л.М. Ахмедзянова, О.О. Вербицький, Н.В. Кузьміна, В.В. Лісовський, А.К. Маркова, Є.К. Матлін, А.Б. Орлов, А.О. Реан, В.О. Сластьонін.

В.О. Сластьонін відзначає, що професійна спрямованість як одне зі структурних утворень особистості означає достатньо усвідомлену й емоційно виражену її орієнтацію на певний рід та вид професійної діяльності [3]. На його думку, до професійної спрямованості належить інтерес та любов до дітей, захопленість педагогічною роботою, пильність та спостережливність, педагогічний такт, педагогічна уява, організаторські здібності, справедливість, уміння спілкуватися, вимогливість, наполегливість, цілеспрямованість, урівноваженість, витримка, професійна працездатність [4]. М.М. Фіцула розуміє під професійною спрямованістю особистості своєрідну установку на педагогічну діяльність і психологічну готовність до неї [5]. Підсумовуючи вищезазначене, під краєзнавчою спрямованістю ми розуміємо стійкий інтерес та позитивне ставлення майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи, бажання займатися нею.

Показником професійної спрямованості виступає позитивна мотивація. Мотивація – це система мотивів або стимулів, яка лежить в основі краєзнавчої спрямованості особистості, і спонукає її до проведення роботи з вивчення рідного краю. Такі учені, як В.О. Сластьонін, Н.В. Кузьміна, А.О. Реан, зазначають, що успіх будь-якої діяльності, у тому числі і педагогічної, залежить від сили мотивації та її структури. "Відповідно до закону Йеркса-Додсона, ефективність діяльності взаємопов'язана із силою мотивації, тобто чим сильніше спонукання до дії, тим вища результативність діяльності" [6:185]. На нашу думку, не є винятком і краєзнавча робота. Тому відповідно до структури досліджуваного феномена передбачалося провести діагностику сформованості краєзнавчої спрямованості та з'ясувати мотиви вибору студентами професії вчителя і вступу їх на природничо-географічні факультети.

Дослідження структури мотивації майбутніх учителів проводилося шляхом анкетування за методикою К. Земфіра в модифікації А.О. Реана. На основі отриманих результатів визначався мотиваційний комплекс особистості (його склали мотиви, які містили краєзнавчу спрямованість, часткову направленість на краєзнавчу роботу й мотиви, які не містили її).

Під час анкетування респонденти повинні були назвати причини вступу до вузу за обраною спеціальністю та в порядку значимості для себе визначити їхнє рангове місце. Провідними мотивами вибору професії серед студентів були любов до дітей, можливість отримати задоволення від постійного спілкування з ними (18,6 %), бажання здобути вищу освіту (18,2 %). Важливе значення мають і такі мотиви, як усвідомлення в себе педагогічних здібностей (10,6 %), можливість матеріального забезпечення (8,6 %) та просування по службі (5,3 %). Наведені дані свідчать про переважання в більшості респондентів зовнішніх мотивів, які не містять

краєзнавчої спрямованості, або містять часткову спрямованість на краєзнавчу роботу (можливість самореалізації під час краєзнавчої роботи).

Серед причин вибору спеціальності 15,0 % студентів назвали любов до рідного краю, можливість продовжити зайняття краєзнавчою роботою й туризмом, 3,6 % назвали позитивне ставлення та інтерес до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності, і лише 3,3 % опитаних зазначили бажання навчати та виховувати дітей засобами краєзнавства, що дає нам підстави стверджувати про сформованість у них внутрішніх мотивів краєзнавчої роботи.

Неабияке значення мають і такі мотиви, як сімейні традиції (6,3 %), можливість уникнути військового обов'язку для представників чоловічої статі, недостатня спеціальна підготовка, низька матеріальна забезпеченість батьків для вступу до більш престижних вузів, поради улюблених учителів тощо (разом 10,5 %). Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що лише в 21,9 % опитаних переважають мотиви, що містять краєзнавчу спрямованість. Цей факт свідчить про недостатню фахову орієнтацію студентів природничо-географічних факультетів, про переважання зовнішніх мотивів навчальної діяльності над внутрішніми та про необхідність мотиваційного забезпечення педагогічного процесу вищої школи з метою формування позитивної мотивації й спрямованості особистості студентів на краєзнавчу роботу.

Отже, рівень готовності студентів до краєзнавчої роботи тим вищий, чим вища їх задоволеність від обраного фаху й оптимальніший у них мотиваційний комплекс (наскільки внутрішні мотиви переважають над зовнішніми). Тому зусилля вищої школи мають бути спрямовані перш за все на формування в майбутніх учителів внутрішніх мотивів, які б містили направленість на краєзнавчу роботу.

Слушно зазначає А.В. Литвин, що формування мотиваційної сфери, інтересу майбутнього фахівця значною мірою залежить від того, як педагог організує пізнавальну діяльність студентів, орієнтує її на обрану спеціальність, створює можливості перетворення навчальної діяльності в професійну. На нашу думку, вирішення окресленої вище задачі можливе за умови реалізації імітаційно-ігрового підходу в педагогічному процесі вищої школи.

За визначенням Л.В. Кондрашової, "імітаційно-ігровий підхід – це методологічна спрямованість у педагогічній діяльності, яка дозволяє через систему взаємопов'язаних понять імітації та гри, принципів та способів імітаційно-ігрових дій забезпечити процес професійного становлення особистості, самоствердження, самовираження та саморозвитку професійної індивідуальності майбутніх педагогів" [7: 10]. Отже, суть даного підходу полягає у використанні імітації та гри в процесі професійного формування особистості майбутнього вчителя та його професійної спрямованості.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання дозволяє надати пізнавальній діяльності студентів творчого характеру, зробити засвоєння досвіду більш емоційним, забезпечити активізацію учбових дій. Реалізація даного підходу вимагає від майбутніх фахівців високого рівня активності, який супроводжується почуттям задоволеності від прояву власних інтелектуальних та духовних сил. У грі моделюються пізнавальні ситуації, імітуються якості, стани, проявляються здібності, знання та вміння, які необхідні студентам для успішного виконання професійних функцій.

Для гри та імітації є необхідним спеціально створене середовище доброзичливої позитивної атмосфери. За такої умови студенти можуть подолати страх перед роботою з учнями, набути таких рис, як рішучість, сміливість, цілеспрямованість, ініціативність тощо. Важливим моментом для професійного становлення майбутнього вчителя є те, що аналізуючи свою участь у грі чи імітації, він має можливість визначити рівень своїх здібностей, рівень готовності до самостійної краєзнавчої роботи в школі. Даний підхід містить у собі умови для підготовки творчого, активного, ініціативного вчителя, здібного бачити недоліки своєї підготовки та намічати шляхи їх усунення, самостійно ставити професійні завдання та вирішувати їх.

Усе вищезазначене дозволяє стверджувати, що використання імітаційно-ігрового підходу в процесі формування готовності до краєзнавчої роботи забезпечує формування її ціле-мотиваційного компонента. Особлива увага під час підготовки студентів приділялася оволодінню методикою краєзнавчої роботи, збагаченню змісту форм та методів роботи з учнями. Так у навчальному процесі майбутні вчителі освоювали різні форми та методи організації краєзнавчої роботи з учнями: ділові ігри, конкурси (КВК, аукціон, вікторина), вечори, тренінги, свята, фестивалі, засідання гуртків. Студенти розробляли та відпрацьовували заняття на екологічній стежці.

Наведемо деякі факти, які свідчать про ефективний вплив на формування мотиваційного аспекту готовності до краєзнавчої роботи реалізації імітаційно-ігрового підходу в навчально-виховному процесі вузу. На момент закінчення дослідно-експериментальної роботи в експериментальних групах переважало активне (23,7 %) та позитивне (74,3 %) ставлення до краєзнавчої роботи. Лише в 2,0 % респондентів домінувало пасивне ставлення до означеного вище виду роботи. Кількість студентів, які не замислювалися над важливістю проведення такої роботи, або виказали негативне ставлення зменшилася до 0%. Результати ж констатуючого експерименту свідчать про переважання в значній частині студентів (26,3 %) пасивного ставлення та негативного (5,0 %).

Нами також з'ясувалося, чи відбулися зміни в структурі мотивації студентів після реалізації зазначеного підходу. Виявилось, що значно збільшилася кількість студентів (на 23,7 %), у яких сформована спрямованість на краєзнавчу роботу, змінилася кількість тих, хто має часткову краєзнавчу спрямованість (на 3,4 %) і зменшився контингент із відсутньою краєзнавчою спрямованістю (на 27,1 %). Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що гра в навчальному процесі виконує не лише навчальну, виховну та орієнтаційну функції, а й, безумовно, мотиваційно-спонукальну. Відтак одним з основних шляхів формування ціле-мотиваційного компонента досліджуваної нами готовності є використання імітаційно-ігрового підходу, оскільки саме в грі моделюється майбутня професійна діяльність студентів. Таким чином, забезпечення мотивації навчального

процесу вищої школи в умовах модернізації системи освіти передбачає чітке окреслення його контурів, визначення характеру майбутньої професійної діяльності для формування як професійної мотивації так і спрямованості особистості майбутнього вчителя, зміна акценту з об'єкт-суб'єктних взаємин на суб'єкт-суб'єктні (перетворення студента на активного учасника навчального процесу), реалізацію принципів педагогічної співпраці, співпраці й співтворчості.

Ми зробили спробу розглянути лише один аспект формування готовності майбутніх фахівців до краєзнавчої роботи – мотиваційний, що не вичерпує повністю окресленої проблеми. Подальшого вивчення потребує питання визначення шляхів формування інших структурних компонентів досліджуваного особистісного утворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті: Проект // Педагогічна газета. – № 7. – 2001. – С. 4 – 6.
- 2 Бондаренко О.В. Зміст і структура готовності до краєзнавчої роботи // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка: Зб. – Кіровоград, 2005. – Вип. 60. – Ч. 2 – С. 250 – 253.
- 3 Сластенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, С. 14 – 28.
- 4 Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. –160 с.
- 5 Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 2-е вид. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 136 с.
- 6 Педагогика: Ученик для вузов / Н. Бордовская, А. Реан. – СПб.: Питер, 2003. – 304 с.
- 7 Имитационно-игровое обучение в высшей школе: учебное пособие / Л.В. Кондратова, М.Г. Виевская, Л.А. Савченко. – Кривой Рог: КГПИ, 2001. – 194 с.

Матеріал надійшов до редакції 08.17.2005 р.

Бондаренко О.В. Краеведческая направленность как показатель готовности студентов к профессиональной деятельности.

В статье анализируются труды ученых, в которых освещены теоретические основы формирования профессиональной направленности будущих учителей. На основе анализа научной литературы автором рассмотрен мотивационный аспект готовности студентов к краеведческой работе и намечены пути его формирования.

Bondarenko O.V. The Local Lore Orientation as a Characteristic of Students' Readiness for Professional Activity.

The article analyses the scientists' works which highlight the theoretical reasons for forming professional orientation of prospective teachers. The author considers the motivation aspect of students' readiness to the local lore work on the basis of the analysis and the ways of its formation.